

Sicole

Li viebe « esse »

Infinitif

* esse : Lidje Årdene

* yèsse : après Nameur, fwait pa atrocclaedje [*agglutination*] del lete di beloyance [*lettre euphonique*] « y » (come Yåle / Yålî, Yon, yåk, yink, yôteur, yût', a yute)

* sèy : Paysis d' Bastogne

Prezint d' l' indicatif (indicatif prezintrece)

* dji so (*dji su, djè sè / seu, djè sù, dju si...*) : dji so disbâtchî

* 2e djiin :

** vos estoz (*vos èstèz, vos astoz, vos astez, vos astèz, vos stèz*) : cwand vos estoz dé mi, et dji so si bén.

** t' es : ti n' es nén co si malén, po onk k' a fwait l' univ.

** fråze dimandrece : ess ? (wice ess ? => on wizess) / estoz malåde ? = estoz vs malåde ?

* il est / elle est (tocosté) !!!! omonime di « il è » (*il è sè, ille è fwin*) el Basse Årdene ; tchampnwès « *il ait* » (*il ait swa, elle ait faim*) (minme prononçaedje mins ôte ortografeye).

* nos estans / dj' estans (*dj' astans, nos stons*) : nos estans firs di nosse pitite patreye

* i sont / ele sont (*i sant*) : i sont-st evoye å bwès (*i sont vôle ou bos*)

Futeur (indicatif futurrece)

Asteure on acceptêye li spotchaedje do prumî pî.

* dji serè / dji sre (*dju s'rê, dji sèré*) : cwand dji serè moirt, dji n' vicrè pus.

* 2e djiin :

** vos seroz / vos sroz (*vos sèrez, vous s'rez*) : l' an ki vént, vos seroz dins les grandès scoles.

** ti serès (*tu s'rès*) : dji frè m' semdi cwand ti serès-st evoye.

** fråze dimandrece : seress la dmwin ? seroz la å mwaisse raploû ?

* i serè / ele serè (*i s'rè, ile s'rè*) : ele serè al gâre di Libråmont po ût eures al nute.

* nos serans / dji srans (*nos sèrons*) : cwand nos serans ritches, nos frans l' toû do monde avou nosse caravane.

* i seront / ele seront (*i s'rant, ile s'rant*) : ti voerè k' après les spitchs, c' est zels ki sront les prumîs po boere li vere di l' amisté.

Imparfwait (durant indicatif erirece)

* dj' esteu (*dj' esteû, dj' estê, dj' estè, dj' estû, dj' asto, dj' asté, djè steu*)

* vos estîz (*vous astîz, vos stîz*)

* t' esteus, il esteut : minmès cawetes sicrîtes avou on -S ou on -T.

Eciclopedeye : kékes tchampions des bos

magnåve_____epweznant

Les tchampions às lameas

End a des bons (come l' åbusson ordinaire = pitit rôzé = tchampion d' Paris), mins eto des epweznants come li tchapea d' macrale.

Ni codoz måy on tchampion às lameles po magnî si vos n' estoz nén on fén cnoxheu. Metans, gn a waire d' adire inte on tchapea d' macrale et ene rodjixhante amanite.

On pele li tchapea (åbusson) ou nén (tchampons des bwès)

agostant_____disgostant

Les tchampions às buzletes (boloes vrais)

End a des foirt bons (come li nôbe boloe), mins ossu des disgostants ki lzî rshonnèt foirt (come l' amer boloe). Mins gn a pont d' epweznants (tot çou ki vos pind å nez, c' est di dveur taper tote li pailêye å diåle, si vos metoz èn amer boloe å mitan d' ene platnêye di cepes).

I fât rsaetchî li « mossea » (les buzletes).

buzletes (boloe bay)

lameas ou lamele (amanite pantere)

agostant lactåre

lumçon so boloe bay

Eciclopedeye : sicrijheu e walon

Mimile Petcheur

Émile Pècheur, pus sovint lomé e walon Mimile Petcheur, c' esteut on scrijheu e walon k' a skepyî li 12 di fevrî 1921. I mora li 3 d' octôbe 2015.

I scrît tot notant l' accint walon do Bork.

Riprins dins l' antolodjeye "Sicrijheus d' Årdene".

Di s' mestî, il a stî mwaisse di scole, a Sint-Houbert.

Rimas did dînlîns

C' est tos des ptits bokets, sovint po rire, ki s' ont passé å Bork. Gn a deus lives k' ont rehou e 2004 eyet 2006 ås eplaidreyes Weyrich å Tchestea.

I rprindèt câzu tos les tecses e walon, arimés et purade prôzes, sicrîts pa Mimile Petcheur. Li walon est metou a hintche. Les tecses prezintés pa tinmes, sont ratournés e francès vizon vizu.

Li pordjet a stî adijnçné pa Georges Pècheur, k' a radjouté des rawetes istorikes a vey avou Sint-Houbert. Ey eto ene banslêye di viyès poirtraits.

Les deus lives ont stî eplaidîs a conte d' editeu. Il fourît saetchîs tchaeke a 1000 egzimplaires, et rade sipoujhîs.

Les rideus

Dji n' so nén l' prumî a l' dire, mins les iviers ni sont pus çk' il ont stî. Vos-minme, vos l' avoz ddja sondjî mwints côps ossu. D' après les cis ki sont pus maléns k' nozôtes, ça vént d' on restchâfmint del planete, sapinse zels.

Di ç' tins la, i gn aveut des teribes sipexheurs di nive et sovint, on rahoukive les omes sins ovraedje po ndaler taper al nive douski les concires avént boutchî les rotes etur li Bork et Veskuveye, Atrivå et Årvaye.

Po drovi les voyes, on atelève deus foirts tchivås al sorcire. Mins avou çou ki dmoreve, i gn aveut co assez po les rideus : del djournêye, les efants, del shijhe, les djonneas avou deus ou troes cmères ossu. On djheut d' zeles: " Elle ont ddja veyou l' leu ! Elle a ddja stî e bwès."

Li pus viye istwere di rideus ki dj' conoxhe, c' est ene ki m' pere m' a conté mwints côps et ki s' a passé cwand il esteut grand gamén e 1890. Les grands djonneres del rowe do Mont kimincént addé l' tchapele Sint-Rok et dischindént e scleyon disk' å Fayi. Po ça, i fjhént des acawêyes di troes, cwate u cénk sicleyons. Mî k' ça, avou deus solides sicleyons, onk pa dvant et onk padrî, et one schåle emantcheye dissu, i dischindént l' rowe do Mont come on TGV d' ådjourdu.

I tchâssént tertos so leu voye, ça vout dire k' i ratrapént les moens vite et k' i les tchessént dins les royâds e criant : " Tchâsse Mareye l' oujhea -ea -ea! ".

Li comissaire Potal sayive Bén di les ascôpler avou s' cane k' i tneut pa l' ôte dibout po-z acrotchî l' moenneu d' l' acawêye... Mins, so les scleyons, i gn' a eut onk k' a eut one cane ossu po sayî d' hertchî les djambes do comissaire k' i castrouyént les cwates pates å hôt. Li londmwin, Potal fîjheut ene inkete, mins nolu al rowe do Mont n' a eut stî a scleyon ci djoû la.

Portant, on djoû, deus ou troes rideus ont stî gadjîs [verbalisés]. Li moenneu d' l' acawêye al schåle n' a eut seu prinde li tournant o dzo del rowe do Mont, il a eut foncî dins l' ouxh do limero 33 do Martchî, l' ouxh a eut peté a bokets et fotou l' tâve et les tcheyires cou dzeu, cou dzo dins l' prumière plaee, å grand sbarmint do vî Ziré et d' Pålène ki s' tchâfént el coine di l' aisse. Ene djambe cassêye, ene sipale dismetowe... nén moyen d' cori evoye et d' dire k' on n' esteut nén la...

Potal les a eut gadjî !

Dins les anêyes 20-30, les efants do Fayis ridént co sol tier, al Fosse do Leu, a pârti di mon Mayusse po-z ariver å mitan do Fayi. Il alént co ossu sol Tier do Marixhå. Potal esteut moirt, et c' esteut Josef Dehart ki fîjheut l' tchesse ås rideus po lzî prinde leu scleyon. I lzî rindeut l' londmwin si on lî aléve dimander pardon a djhant k' on n' ireut pus rider : promesse k' on n' tineut nén !

Les efants do Tram dischindént l' Voye Martin e cminçant å prumî banc del voye di Fwè. Il arivént làvå conte les meurs di l' oujhene Martin. I trevâchènt l' avnowe Nestor Martin et les ray do tram come ene bale. Vacobén k' les otos estént râles et ki l' tram ki rmontéve di Pwès shofléve foirt et longtins o passaedje a livea addé mon Lecoq. End a jamwais pont yeu di spotchî !

Les efants del Vå alént cmincî odzeu do Fond del Vå.

Li bouneur des rideus, malgré les rintrêyes al mājhon avou les pîs tot frexhs et les mwins tote edjalêyes, a stî pa des côps rafroedi pa des accidints..

Prosper Stoz, li djambe cassêye conte li meur do veterinaire Delcroix; li grand Jules: djambe cassêye ossu conte li postea ådzeu do Tier do Marixhå addé mon Solot.

Ça n' espaitchive nén les efants di rkimincî li londmwin... " C' est les grands ki s' cassèt les djambes, i vont trop vite, nozôtes, dji n' polans må.! "

Et pu, après 1935, les tapeus d' sé del comene ont vnou. I fotént do sé pattavå, so totes les voyes, li nive fondeut... pus moyen d' rider.

Les efants s' ont rabatou so les tchamps. Li pus bele plaee, c' esteut li tchamp del cinse di Tchirmont, a gâtche del voye ki va o park a djibîs. C' est la ki dj' avans veyou les prumîs skis. Popol a arivé, les a tchâssé, a dischindou foirt Bén disk' o bî... mins a toumé dins l' bî et a broyî on ski. L' istwere a stî coûte ; Popol tot poenneus.

E scleyon, cwand l' nive esteut deure, on aleut disk' o bî ossu... mins atincion di n' nén toumer dins l' aiwe, pask' avou l' fond tot frexh, on n' a eut pus k' a-z eraler.

A !, les beas djoûs et les belès djoyes ki dj' avans yeu e scleyon, minme cwand on criyive: " Vla Dehart! " et k' i faleut peter å diåle pås rouwales sins loumire. A croere ki dj' avéns des ouys di tchet. Pôves efants d' ådjourdu ki n' ont nén cnoxhou ces beas djeus la k' on fîjheut nos-minme avou, po les pus pôves, des cawes di loces clawêyes ås scleyons. I n' a eut pont d' sôs po-z î fé clower des fiers amon l' marxihå.

Emile PECHEUR, divins: « Coutcouloudjoû » n° 30, 1997 & « Scrijheus d' Årdene ».

Tchansons sol tinme des sovances

Rovyî

Rovyî / I fât sayî do rovyî / Les sovances nos fjhèt divni trop vite vîs / Nos fjhèt
tos vizaedjes pleutis

Rovyî / I fât tchoezi do rovyî / Les poennes, les mehins, les lâmes les displits / Et
sins s' ritourner, tcheryî

Resploe

Dj' a seré mi ridant âs sovances; / Pierdou l' clé, ou awè, n' a dj' fwait k' les
cwances.

Rovyî / C' est dimwin k' i fât loukî / Ir, c' est on bolet k' on saetche a ses pîs. / Ki
nos vôteut rastårdjî

Rovyî ! / Davance, ci n' esteut nén mî / Les sovnis sont tchesteas âs lon-payis /
D' ene djonnesse k' on vout ratni.

Resploe

Dj' a seré mi ridant âs sovances. / Pierdou l' clé, ou awè, n' a dj' fwait k' les
cwances.

Rovyî / Les ceps ki dj' a-st ascoxhî / Xhames metous so m' voye pa des cis ki
djhént (*ki d'hît*) / Portant ki m' voeyént voltî

Rovyî / Tot çou k' vos m' avîz-st apris / Baxhî m' tiesse, bodjî m' canote, dire
merci. / Ouy, dj' a-st apris a hagnî

Resploe

Dj' a seré mi ridant âs sovances. / Pierdou l' clé, ou awè, n' a dj' fwait k' les
cwances.

Jean-Pierre Vervier, Plake « Sins Antchous », tchanté
pa « Les droles di lodjeus »